

POYKEND QO'RG'ONIDAN TOPILGAN TEMIR BUYUMLAR

O'N. Hakimova

Buxoro davlat universiteti 2-kurs arxeologiya mutaxassisligi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15267886>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Buxoro vohasining eng qadimgi shaharlaridan biri Poykend qo'rg'onida olib borilgan arxeologik ekspeditsiya va unda topilgan temir buyumlar, ularning restavratsiyasi masalalari ilmiy tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: Paykend, Amul, Amudaryo, Yevroosiyo, Turkiston, Xorazm, Toxariston, Yaqin Sharq, Hindiston, Buxoro, Zarafshon, O'zbekiston, Ermitaj, Shohnoma.

IRON ITEMS FOUND IN THE POYKEND FORTRESS

Abstract. This article presents a scientific analysis of the archaeological expedition conducted in the Poykend fortress, one of the oldest cities of the Bukhara oasis, and the iron items found there, as well as the issues of their restoration.

Keywords: Paykend, Amul, Amu Darya, Eurasia, Turkestan, Khorezm, Tokharistan, Middle East, India, Bukhara, Zarafshan, Uzbekistan, Hermitage, Shahnameh.

ЖЕЛЕЗНЫЕ ИЗДЕЛИЯ, НАЙДЕННЫЕ В КРЕПОСТИ ПОЙКЕНД

Аннотация. В статье представлен научный анализ археологической экспедиции, проведенной в крепости Пойкенд, одном из древнейших городов Бухарского оазиса, и найденных там железных предметов, а также вопросы их реставрации.

Ключевые слова: Пайкенд, Амуй, Амударья, Евразия, Туркестан, Хорезм, Тохаристан, Ближний Восток, Индия, Бухара, Зарафшан, Узбекистан, Эрмитаж, Шахнаме.

Poykend – G'arbiy Sug'diyonaning qadimiy shahri. Bu yerda 1981-yildan beri Davlat Ermitaji va O'zbekiston Arxeologiya institutining Buxoro arxeologik ekspeditsiyasi ishlab kelmoqda. Qa'ladagi eng muhim obyekt Olov ibodatxonasidir. Uning atrofida temir va bronzadan yasalgan ko'plab qurol-aslaha va o'q-dorilar topilgan. 2023-yilda ular qa'laning shimoli va janubidagi antik va ilk o'rta asr qatlamlarida topildi. Topilmalar orasida turli xildagi temir akinak xanjarlar, uch patli o'q uchilari, nayza uchi, kamon uchun suyak plastina, kamar qadag'ich, uzuklar, shuningdek, bezakli temir dubulg'aning yonoq qismi bor edi. Barcha topilmalar dala sharoitida quruq tozalandi va kimyoviy yo'l bilan mahkamlandi. Quyidagi materiallar ishlatildi: 646 erituvchisi, ksilol, atseton va 2% dan 15% gacha PBMA. Buyumlar planshetga joylashtirilib, qayta ishlash va hujjatlashtirish uchun bazaga yetkazildi. Keyinchalik restavratsiya kompress, kimyoviy va mexanik tozalash yo'li bilan davom ettirildi. Topilmalar Buxoro davlat arxitektura-san'at muzey-qo'riqxonasiga topshiriladi.

Poykend (Paykand) – O‘zbekistonda, Buxoro vohasining janubi-g‘arbiy chegarasida joylashgan qadimiy shahar bo‘lib, tarixiy-arxeologik adabiyotlarda G‘arbiy Sug‘diyona mansub deb ko‘rsatiladi. Shahar xarobalari Zarafshon daryosining quyi oqimida, Buxoro poytaxtidan ikki karvon yo‘li va Amudaryodagi qadimiy kechuv – Amyuldan yana ikki karvon yo‘li masofada joylashgan. Bu Yevroosiyo yo‘llaridagi muhim tugunlardan biri bo‘lib, bu yerda Xitoydan Sharqiy Turkiston va Transoksiana orqali Yaqin Sharqqa va Buyuk dashtdan Xorazm va Toxariston orqali Hindistonga olib boruvchi savdo yo‘llari tutashgan.

O‘rta asr mualliflari Poykend haqida ko‘p yozishgan, uning Buxorodan qadimiyroq ekanini ta’kidlashgan (Narshaxiy). “Shohnoma”ga (Firdavsiy) ko‘ra, Eron va Turon hokimi, afsonaviy Eron shohi Faridun Paykendda (Kunduzda) qadimiy olov ma’badlaridan birini qurgan.

Bu Zarafshonning quyi oqimidagi vohalar (G‘arbiy Sog‘diyona) bilan Eron (Sharqiy Xuroson) o‘rtasidagi qadimiy aloqalar va Poykendning mintaqada zardushtiylikning tarqalishidagi ahamiyatining dalilidir.

1981-yildan beri Paykendda Davlat Ermitaji va O‘zbekiston Arxeologiya institutining Buxoro arxeologiya ekspeditsiyasi ish olib bordi. Poykendda o‘tgan asrning 90-yillaridagi eng muhim kashfiyot qa’laning shimoli-g‘arbidagi Olov ma’badi ibodatxonalari bo‘ldi.

Poykend qa’lasidagi ma’bad xazinasi bilan bog‘liq ko‘plab topilmalar uning chegaralarida topilgan ko‘rinadi. Shimolda – ular inshootlar pollari orasidagi to‘ldirmalardan, janubda esa maxsus chuqurlar – botroslardan topilgan (MBAE. XIII-son; MBAE. XIV-son).

2023-yilgi mavsumdagi ishlarning asosiy vazifasi qa’la-qo‘rg‘onning dastlabki faoliyat bosqichlarini o‘rganish edi. Shuningdek, kechki antik davr va ilk o‘rta asrlarga oid inshootlar ham o‘rganildi.

Buxoro ekspeditsiyasining bu yilgi qazishmalarida topilgan buyumlar uchta joydan: ikkitasi – qa’laning shimoliy qismidan va bittasi – janubdan topilgan. Qa’la devori va milodiy IV asrga mansub IV davr o‘q otish yo‘lagi ostida, shimoli-g‘arbiy burchakda, miloddan avvalgi I asrlar – milodiy I asrlarga oid, VI davrning 1-bosqichiga mansub yo‘lak topildi. Uning to‘ldirmasida, 1-pol ustida temir xanjarlar va o‘q uchi topildi. Qilichsimon xanjarlarda qilich gardi va dastasi yo‘q, uch patli o‘q uchi esa salgina pastga egilgan patlarga ega bo‘lib, milodiy I asrlarga mansub. Bu davrlash keramika topilmalari bilan tasdiqlanadi.

Shuningdek, qurol-aslaha qa’laning shimoliy qismidagi 3-raqamli minora – eng sharqiy minora tashqarisidagi IV qurilish davri ostidagi qatlamlarni o‘rganish uchun qazilgan transheyada ham topilgan. Topilmalar miloddan avvalgi I asrlarga mansub VI qurilish davrining 2-bosqichiga ham tegishli. Eng qiziqarlisi keng tig‘li, yirtqich qushlar yoki grifonlarning stillashtirilgan boshlari shaklidagi qilich gardi va shoxli dastali xanjardir.

Shuningdek, qilich gardi va dastasiz xanjarlar, harakatlanuvchi tilli qadama va bir qator temir uzuklar va halqalar ham bor, ular olov ma'badiga tez-tez qurbonlik qilingan bo'lishi mumkin. Davrlash keramika kompleksi bilan tasdiqlanadi.

2023-yilgi mavsumda qurol-yarog' topilgan uchinchi joy "rasmiy yo'lak" deb nomlangan.

Bu yerda 1999-yilda milodiy VIII asr boshlariga oid birinchi qurol to'plami topilgan edi.

Ikkinchi topilmalar kompleksi ham keyingi ilk o'rta asr davriga oid qatlamdan topilgan, unda Asbar tangasi (milodiy VI-VII asrlar) topilgan. U nayza uchi, o'qlar, kamon uchun suyak qoplama, turli o'lchamdagi sovut plastinalari, temir uzukdan iborat. Ko'plab o'qlarning dumchalari .Qilichsimon xanjarlar ham ko'p. Barcha buyumlar antik davrlarga mansub. Eng qiziqarli topilma dekorativ bezatilgan dubulg'aning yonoq qismi bo'lib, uni restavratsiya qilish uchun katta kuch talab etiladi. Barcha narsalar antik davr – milodiy I asrlarga mansub.

Yana bir kichik topilmalar kompleksi olov ma'badi hovlisidan topilgan, deb taxmin qilinadi. U asosan sovut plastinalari va o'q uchilaridan iborat, bittasi, ehtimol, arbaletdan bo'lgan . Ular antik davrdan ilk o'rta asrlargacha bo'lgan davrlarga mansub.

Eng so'nggi qurol – "tirgovchi" katta ikki patli lavr bargi shaklidagi o'q uchi. U Paykend qa'lasida XVI asrga qurilgan uyning badrabida topilgan. Dala sharoitida buyumlar dastlabki restavratsiyadan o'tkazildi: quruq tozalash va skalpel, cho'tka, pipetka, pinset va h.k. yordamida kimyoviy mahkamlash. Mahkamlash uchun quyidagi reaktivlar va polimerlar qo'llanildi: 646 eritgichi, ksilol, atseton va 2% dan 15% gacha PBMA. Mahkamlangandan so'ng, buyumlar planshetga o'tkazilib, keyingi qayta ishlash va ilmiy qayd etish uchun bazaga yetkazildi.

Keyinchalik tozalash va konservatsiya kompress, kimyoviy va mexanik tozalash yordamida davom ettirilib, topilmalar Buxoro tarixiy-madaniy muzey-qo'riqxonasining muzey fondiga topshirish uchun tayyorlandi.

REFERENCES

1. Мирзаахмедов Д.Қ., Омельченко А.В., Горин А.Н., Мокробородов В.В., Иванов Г.П., Холов Д.О., Собиров Н.Д., Тойиров Р.М., Сапаров Н.Ж., Смирнова Л.О., Кулиш А.В., Торгоев А.И. Пайкендда 2013-2014 йилларда олиб борилган қазишма ишлари ҳақида ҳисобот. СПб., 2016.
2. Бухоро археология экспедицияси материаллари. XIV сон / Мирзаахмедов Д.Қ., Омельченко А.В., Холов Д.О., Горин А.Н., Собиров Н.Д., Собиров Н.Д., Тойиров Р.М., Кий Е.А., Мирзаахмедов С.Д., Торгоев А.И., Сапаров Н.Ж., Кулиш А.В., Викторова О.С. Пайкендда 2015-2016 йилларда олиб борилган қазишма ишлари ҳақида ҳисобот. СПб., 2018.

3. Asror o'g'li A. A. PRINCE OF AFGHANISTAN ISAK KHAN ORIENTALIST DN IN THE INTERPRETATION OF LOGOPHET //Web of Semantics: Journal of Interdisciplinary Science. – 2024. – T. 2. – №. 5. – C. 82-85.
4. Asror o'g'li A. A. History of Afghanistan-Bukhara Relations in the Process of Incorporation of Bukhara Emirate into Russian Customs System //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 11. – C. 339-342.
5. Akhmadjon A. HISTORY OF BUKHARA-AFGAN RELATIONS IN THE PROCESS OF INCLUSION INTO THE RUSSIAN CUSTOMS SYSTEM //International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. – 2023. – T. 3. – №. 3. – C. 39-46.
6. Ahmadov A. XX ASR BOSHLARIDA BUXORO VA AFG'ONISTON EMIGRATSIYASI VA REMIGRATSIYASI //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 1. – C. 842-845.
7. Ahmadov A. BUXORO AMIRLIGIDAGI AFG'ONLAR: HAYOTI VA FAOLIYATI XUSUSIDA //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 2. – C. 1304-1308.
8. Шарипова Н. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНГЛИЦИЗМОВ В РАЗНЫХ ЖАНРАХ СМИ //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2024. – T. 3. – №. 1. – C. 57-59.
9. Sharipova N. IMPROVING THE METHODOLOGY OF DEVELOPING DESIGN SKILLS IN STUDENTS //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 12. – C. 578-583.